

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

CERTAIN ASPECTS OF INVESTIGATION OF CORRUPTION CRIMINAL OFFENSES COMMITTED UNDER MARTIAL LAW

Желтухіна А.О., студентка II курсу магістратури

Навчально-науковий інститут економічної безпеки та митної справи Державного податкового університету

Лимаренко Ю.С., д.філос. у гал. права,

старший викладач кафедри кримінального судочинства та аналітичної діяльності

Державний податковий університет

Статтю присвячено результатам дослідження окремих аспектів розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у період дії правового режиму воєнного стану. У ході дослідження нами визначено, що корупція є однією з найбільш серйозних і небезпечних соціальних загроз для країни, адже гальмує її розвиток та безпосередньо впливає на стабільність, безпеку, демократичну, політичну, економічну та соціальну системи держави. При цьому, наголошено, що в умовах воєнного стану корупційні кримінальні правопорушення вчиняються як пересічними громадянами, так і військовослужбовцями та службовими особами, що здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування. Визначено, що важливою складовою процесу успішного розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану, є саме взаємодія слідчих з оперативними підрозділами правоохоронних органів. У статті відзначено, що наука та практика розробили процесуальні та непроцесуальні (організаційні) форми взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів. Їх основна відмінність полягає у характері відносин, які виникають на різних етапах взаємодії. З огляду на досліджений матеріал, у підсумку визначено, що розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану, є надзвичайно складним і відповідальним завданням, яке потребує адаптації правоохоронної системи до нових реалій. Правовий режим воєнного стану не лише істотно впливає на повсякденне життя осіб, а також змінює умови роботи правоохоронних органів, створюючи додаткові виклики для проведення розслідувань кримінально каранних діянь, які є результатами девіантної поведінки винних осіб. У статті акцентовано увагу на тому, що саме забезпечення ефективної взаємодії між працівниками оперативних підрозділів та слідчими є ключовим фактором для результативного проведення досудового розслідування та направлення якісно зібраного фактичного матеріалу до суду.

Також у статті запропоновано шляхи вдосконалення взаємодії слідчих та оперативних підрозділів правоохоронних органів у сфері розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених у період дії правового режиму воєнного стану.

Ключові слова: корупція, розслідування, взаємодія, воєнний стан, розслідування кримінальних правопорушень, корупційні кримінальні правопорушення.

The article is devoted to the results of the study of certain aspects of investigation of corruption criminal offenses committed during the period of martial law. In the course of the study, the author has determined that corruption is one of the most serious and dangerous social threats to the country, since it hinders its development and directly affects the stability, security, democratic, political, economic and social system of the State. At the same time, the author emphasizes that under martial law, corruption criminal offenses are committed by both ordinary citizens and military personnel and officials performing the functions of representatives of government or local self-government. It is determined that an important component of the process of successful investigation of corruption criminal offenses committed under martial law is the interaction of investigators with operational units of law enforcement agencies. The article notes that science and practice have developed procedural and non-procedural (organizational) forms of interaction between an investigator and employees of operational units. Their main difference lies in the nature of relations which arise at different stages of interaction. Given the material studied, the author concludes that the investigation of corruption criminal offenses committed under martial law is an extremely complex and responsible task which requires adaptation of the law enforcement system to new realities. The legal regime of martial law not only significantly affects the daily life of individuals, but also changes the working conditions of law enforcement agencies, creating additional challenges for investigations of criminal acts resulting from deviant behavior of perpetrators. The article focuses on the fact that ensuring effective interaction between employees of operational units and investigators is a key factor for the effective conduct of pre-trial investigations and submission of qualitatively collected factual material to the court.

The article also suggests ways to improve the interaction between investigators and operational units of law enforcement agencies in the field of investigation of corruption-related criminal offenses committed during the period of martial law.

Key words: corruption, investigation, interaction, martial law, investigation of criminal offenses, corruption criminal offenses.

Постановка проблеми. Корупція є однією з найбільш серйозних і небезпечних соціальних загроз для країни, адже гальмує її розвиток та безпосередньо впливає на стабільність, безпеку, демократичну, політичну, економічну та соціальну систему держави. Наслідками корупції є втрата довіри до державних інститутів, послаблення судової та політичної систем, загроза належному функціонуванню ринкової економіки, поглиблення соціальної нерівності й порушення принципу рівних можливостей [1, с. 130].

Показовим є те, що відповідно до даних Transparency International, за 2023 рік Україна додала 3 бали в Індексі сприйняття корупції, що є одним із кращих результатів у світі за означений період. Ключовим показником Індексу є кількість балів, а не місце в рейтингу. Мінімальна оцінка (0 балів) означає, що корупція фактично підміняє собою державу, максимальна (100 балів) свідчить про те, що

корупція майже відсутня. Індекс оцінює корупцію лише в державному секторі. «Найменше з усіх країн-кандидаток цього року набрала Туреччина – в її доробку стало менше на 2 бали (34 бали, 115 місце), і вона ж стала останньою з-поміж усіх претендентів на своє місце в ЄС. Як і Україна, 36 балів мають Алжир, Бразилія та Сербія. 37 балів мають Албанія, Аргентина, Білорусь, Гамбія, Ефіопія та Замбія – всі вони мають по 37 балів. А 35 – Боснія і Герцеговина, Домініканська Республіка, Єгипет, Непал, Панама, Сьєрра-Леоне та Таїланд. З-поміж сусідів Україна ще більше випереджає рф. Країна-агресор втратила 2 бали і з 26 балами посідає 141 місце у списку. Продовжують знижуватися бали Білорусі – вона цього року теж втратила 2 бали і посідає 98 місце. В організації зазначають, що у Білорусі продовжується тенденція до просідання» [2].

Але все ж попри зростання кількості балів в Індексі сприйняття корупції, криміногенна ситуація, а саме

кількість вчинюваних корупційних кримінальних правопорушень, невпинно зростає в нашій країні з кожним роком, що безперечно робить обрану нами тему вельми актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню окремих аспектів розслідування корупційних кримінальних правопорушень присвятили свої роботи такі вітчизняні науковці, як: С. В. Дем'яненко [4], О. О. Дудоров, В. А. Журавель, Н. А. Лугіна, Н. В. Кимлик, О. В. Кириченко [8], М. О. Маршуба, М. І. Хавронюк [7], О. В. Халін, В. Ю. Шепітько та інші.

Метою статті є висвітлення результатів вивчення окремих аспектів розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні у світі відбувається 26 війн, і одна з них – в Україні. Повномасштабне вторгнення РФ у незалежну Україну почалося 2 роки тому, а корупція процвітає в нашій державі вже понад 32 роки. У той час, коли український народ бореться за своє існування та свої землі, корупція не зникає, а, навпаки, ще більше поширюється на нові сфери: від гуманітарної допомоги до рішень посадових осіб. Часто під маскою допомоги приховується справжнє обличчя зрадника та корупціонера [3, с. 155].

Доцільним вважаємо зазначити, що корупція являє собою «зловживання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи пропозиції вигоди для себе чи інших осіб» [3, с. 155]. При цьому, Н. А. Лугіна та С. В. Дем'яненко відзначають, що «в умовах воєнного стану корупційні кримінальні правопорушення вчиняються як пересічними громадянами, так і військовослужбовцями та службовими особами, що здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування» [4, с. 110].

Кримінальним кодексом України (далі – КК України) передбачена відповідальність за вчинення таких корупційних правопорушень: «зловживання владою або службовим становищем (стаття 364 КК України); службове підrobлення (стаття 366 КК України); декларування недостовірної інформації (стаття 366-2 КК України); неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (стаття 366-3 КК України); службова недбалість (стаття 367 КК України); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (стаття 368 КК України); незаконне збагачення (стаття 368-5); пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (стаття 369 КК України); зловживання впливом (стаття 369-2 КК України)» [5].

Усі вищезгадані види корупційних правопорушень мали місце в Україні у мирний час і продовжують траплятися під час воєнного стану. Водночас війна створила сприятливі умови для розквіту корупції. У період воєнного стану корупційні прояви включають розкрадання коштів на закупівлях Міністерства оборони, вимагання хабарів на митниці, корупцію в територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки, а також у роботі військово-лікарських комісій, податкової служби та органів державної влади [3, с. 155].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень щодо розслідування корупційних правопорушень показує, що найпоширенішими підставами для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань є: 1) звернення потерпілих осіб, скарги громадян та юридичних осіб; 2) інформація від інформаторів; 3) виявлення ознак корупційних правопорушень під час проведення оперативно-розшукових заходів, що передують відкриттю кримінального провадження; 4) повідомлення посадових осіб або представників організацій у процесі планових контрольно-ревізійних перевірок; 5) інформація з матеріалів правоох-

ронних органів (СБУ, прокуратури, НАБУ, НАЗК); 6) дані з матеріалів справ про адміністративні правопорушення; 7) публікації в засобах масової інформації, в мережі Інтернет, а також матеріали журналістських розслідувань; 8) виявлення ознак кримінального правопорушення під час розслідування інших правопорушень [6, с. 428].

Більшість корупційних кримінальних правопорушень мають латентний характер і скоюються особами, чий інтелектуальний рівень, освіта та службове становище часто ускладнюють своєчасне виявлення та документування цих правопорушень оперативними підрозділами. Тому оперативним працівникам доводиться реагувати вже після того, як правопорушення були скоєні або тривають. До таких правопорушень належать, зокрема, незаконне збагачення, зловживання владою чи службовим становищем та інші подібні дії. З огляду на це, своєчасне виявлення та ефективне розслідування корупційних правопорушень можливе лише за умови скоординованої роботи слідчих і оперативних підрозділів правоохоронних органів [8, с. 317].

Так, на нашу думку, одним із найважливіших аспектів, які проявляються при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану, є саме взаємодія слідчих та оперативних підрозділів правоохоронних органів. Розглянемо детальніше. Так, О. В. Кириченко відзначає, що «взаємодія слідчого та оперативних підрозділів має різноманітний характер і здійснюється в певних правових формах, зокрема в процесуальній та непроцесуальній (організаційній). Вона повинна базуватися на вимогах положень законів і відомчих нормативно-правових актів, а їх спільна узгоджена діяльність, спрямована на вирішення завдань кримінального судочинства, – на керівній і організуючій ролі слідчого» [9, с. 241].

Як зазначив О. М. Суворов, у взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами існує правовий пріоритет слідчого. Слідчий має право давати доручення, які оперативні підрозділи зобов'язані виконувати. Проте співпраця між оперативно-розшуковими підрозділами та слідчими не означає службової підпорядкованості або злиття процесуальної та оперативно-розшукової діяльності. Кожен з цих органів продовжує діяти автономно, строго дотримуючись своєї компетенції [10, с. 152].

На думку В. В. Топчія, під взаємодією слідчого й оперативного підрозділу під час розслідування кримінального провадження необхідно розуміти «засновану на законах і відомчих нормативних актах їх спільну узгоджену (за метою, характером, місцем і часом) діяльність, спрямовану на вирішення завдань кримінального судочинства, за керівної та організовуваної ролі слідчого й чіткого розмежування компетенції» [5, с. 49].

З огляду на наведені думки вітчизняних науковців, можемо підкреслити, що взаємодія слідчих з оперативними підрозділами правоохоронних органів під час виявлення та розслідування корупційних кримінальних правопорушень можлива як під час документування фактів кримінально протиправної діяльності та реалізації оперативно-розшукової інформації, так і під час досудового розслідування.

На початковому етапі досудового розслідування, яке проводиться стосовно корупційних правопорушень, найпоширенішими формами взаємодії слідчого з працівниками оперативного підрозділу є: спільний аналіз наявних матеріалів, їх перевірка та визначення узгоджених дій для виявлення й фіксації доказів; спільний виїзд на місце події; залучення оперативних працівників до проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, що дозволяє зберегти можливість ефективного використання отриманих під час оперативно-розшукової діяльності даних у подальшому розслідуванні [8, с. 319].

Наука та практика розробили процесуальні та непроцесуальні (організаційні) форми взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів. Їх основна відмінність

полягає у характері відносин, які виникають на різних етапах взаємодії. Процесуальна форма взаємодії реалізується під час досудового розслідування і передбачає наявність чітко визначених процесуальних відносин між суб'єктами. Це включає роботу в складі слідчо-оперативних груп при розслідуванні корупційних правопорушень, надання слідчим доручень оперативним підрозділам щодо проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, а також надання допомоги слідчому при виконанні окремих слідчих дій, таких як обшук, огляд місця події, слідчий експеримент тощо [8, с. 319].

Взаємодію слідчих з оперативними підрозділами під час досудового розслідування регламентовано кримінально-процесуальним законодавством та нормативно-правовими актами, які регулюють оперативно-розшукову діяльність. Зокрема, у ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначено права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у тому числі надано право проводити негласні слідчі (розшукові) дії [11]. Але, відповідно до ст. 41 Кримінального процесуального кодексу України працівники оперативних підрозділів здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі дії (розшукові) дії в кримінальному провадженні лише за письмовим дорученням слідчого чи прокурора. Оперативні підрозділи не мають права звертатися з клопотанням до слідчого судді чи прокурора про проведення вказаних дій. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом. Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора [12].

З огляду на вищезазначене, можна погодитися з думкою В. М. Трепака, що існує необхідність у законодавчому розширенні можливостей оперативно-розшукової діяльності в рамках сучасної системи протидії корупції. Для забезпечення максимальної ефективності цієї діяльності у боротьбі з корупцією слід внести зміни до чинного законодавства, що дозволять: 1) ініціативне здійснення оперативними підрозділами оперативно-розшукових заходів під час кримінального провадження; 2) перевірку заяв або повідомлень про правопорушення, що готуються, шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності. Це є особливо важливим у випадках, пов'язаних із корупцією та організованою злочинністю, коли необхідно виявити існуючі корупційні схеми, ідентифікувати всіх учасників, їхні ролі у вчиненні правопорушень і функціонуванні злочинних угруповань [13, с. 310]. Особливо актуальним це питання виявляється з огляду на сучасні реалії, в яких наразі вимушені діяти правоохоронні органи.

У свою чергу, непроцесуальна (організаційна) форма взаємодії полягає у безпосередньому виконанні слідчими та оперативними підрозділами функцій з виявлення та припинення правопорушень. Вона не має процесуального характеру і регулюється відомчими нормативними актами, які визначають організаційні заходи для забезпечення узгодженої діяльності у межах кримінального судочинства. Основні організаційні форми взаємодії слідчого та оперативного працівника при документуванні корупційних правопорушень включають: 1) спільний аналіз оперативно-розшукової інформації про підготовку

правопорушення; 2) узгоджене планування оперативно-розшукових і слідчих (включаючи негласні) дій; 3) консультації за матеріалами оперативних справ; 4) спільну роботу в складі слідчо-оперативної групи; 5) аналіз причин та умов корупції і розробку профілактичних заходів [8, с. 320].

На стадії досудового розслідування оперативному працівнику важливо зосередити зусилля на отриманні інформації про можливі спроби злочинців перешкодити розслідуванню (залякування або підкуп свідків, знищення доказів тощо). Як показує практика, саме на цьому етапі злочинці найактивніше протидіють слідству. Оперативне отримання такої інформації дозволяє вчасно реагувати, зокрема планувати порядок проведення слідчих і негласних розшукових дій, своєчасно затримувати підозрюваних, вилучати документи та речові докази, розробляти тактику допиту фігурантів або свідків, а також організувати проведення обшуків [14, с. 200]. Ефективність співпраці у боротьбі з протидією досудовому розслідуванню може оцінюватися як з точки зору запобігання виникненню, так і успішного подолання таких перешкод. Форми взаємодії (процесуальні та непроцесуальні) мають обиратися з урахуванням доцільності та можливостей їх реалізації учасниками співпраці, враховуючи поточну слідчу ситуацію, рівень інтенсивності протидії, усвідомленість оперативними працівниками спільності мети, наявні компетенції для застосування відповідних засобів і методів, а також необхідність виконання професійних завдань у межах кримінального провадження [15, с. 279].

Висновки. Розслідування корупційних кримінальних правопорушень є надзвичайно складним і відповідальним завданням, а сучасні умови, в яких вимушені діяти слідчі та оперативні підрозділи, вимагають адаптації правоохоронної системи до нових реалій. Воєнний стан та події, котрі відбуваються під час дії такого правового режиму, істотно змінюють умови роботи правоохоронних органів, створюючи додаткові виклики для проведення розслідувань, зокрема, в частині забезпечення безпеки, оперативності та дотримання прав громадян. Водночас, корупційні правопорушення не зникають у періоди криз, а, навпаки, можуть набувати нових форм та масштабів через ослаблення контролю і збільшення можливостей для зловживань.

На нашу думку, саме забезпечення ефективної взаємодії між працівниками оперативних підрозділів та слідчими є ключовим фактором для успішного розслідування кримінальних правопорушень, особливо у сфері корупції.

Враховуючи вищевикладене, задля покращення організації оперативної взаємодії, пропонуємо наступне: створення чітких алгоритмів взаємодії між оперативними підрозділами та слідчими, а також вдосконалення механізмів оцінки їх діяльності, які у свою чергу допоможуть значно підвищити ефективність розслідувань і сприятимуть системному підходу в боротьбі з корупцією. Важливим кроком, на нашу думку, є також створення умов для ініціативних оперативно-розшукових заходів і розробка внутрішніх інструкцій для забезпечення чіткої координації дій у боротьбі з корупційними правопорушеннями.

Забезпечення спільної роботи правоохоронних органів, прозорості в їх діяльності та підвищення рівня кваліфікації співробітників – це шлях до значних результатів у протидії корупційним кримінальним правопорушенням. Тільки через комплексний підхід, що поєднує законодавчі зміни, методичну роботу та ефективну комунікацію між підрозділами, можна досягти реальних змін у кримінальній ситуації та подолати корупційні загрози в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Овчаренко Л., Котова А. Вплив воєнного стану на рівень корупції в Україні. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*. ДДУВС. 2024. Частина II. С. 130–132.
2. Українська правда. Індекс сприйняття корупції: Україна показала одну з кращих динамік у світі за рік. 2024. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/01/30/7439496/> (дата звернення 08.11.2024 р.).

3. Мозгова В., Парфентій Л. Протидія корупції в Україні в умовах воєнного стану. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*. ДДУВС. 2024. Частина II. С. 155–156.
4. Лугіна Н. А., Дем'яненко, С. В. Корупційні кримінальні правопорушення в умовах дії воєнного стану. *Ірпінський юридичний часопис*, 2(11). 2023. С. 108–114.
5. Кримінальний кодекс України від 01.11.2024 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 08.11.2024 р.).
6. Шевчук В.М. Виявлення ознак корупційних кримінальних правопорушень як структурний елемент криміналістичної методики розслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7/2022. С. 425–430.
7. Хавронюк М.І. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування. Київ: Москаленко О. М., 2019. 464 с.
8. Кириченко О. В. Взаємодія слідчих з оперативними підрозділами правоохоронних органів під час виявлення та розслідування корупційних кримінальних правопорушень: теоретико-правові аспекти. *Право і суспільство*, № 1. 2023. С. 316–322.
9. Кириченко О. В. Актуальні питання взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ зі слідчими під час протидії злочинам проти громадської безпеки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 239–246.
10. Суворов О. М. Взаємодія підрозділів «К» СБ України з органами досудового розслідування у протидії злочинам корупційної спрямованості. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 3. С. 144–154.
11. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 09.08.2024 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 08.11.2024 р.).
12. Кримінальний процесуальний кодекс України від 01.11.2024 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 08.11.2024 р.).
13. Трепак В. М. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2020. 467 с.
14. Дараган В. В. Протидія злочинам у сфері державних закупівель підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції України. *Монографія*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 224 с.
15. Плетенець В. М. Особливості взаємодії слідчих органів Національної поліції з підрозділами карного розшуку в підвищенні ефективності подолання протидії розслідуванню. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 3 (99). С. 272–283.